

HET LOUVRE

de gids

tekst

Dominique de Font-Réaulx

Het Louvre, in 1793 opgericht in het voormalige paleis van de koningen van Frankrijk, vierde in 2023 zijn 230-jarige bestaan. De rijkdom en historische diepgang van de collecties maken van het museum een unieke plek waar het verleden wordt verhelderd, bevraagd en besproken, en zo gewicht en betekenis geeft aan het heden.

Waar anders kun je als een nomade, flaneur of ontdekkingsreiziger zomaar van de ene beschaving in de andere stappen? Tussen de ontelbare kunstwerken ontspringen zich verhalen op basis van verbanden en tegenstellingen, wederzijdse bewondering, soms ook afgunst en veroveringsdrang. Door deze verhalen tastbaar en zichtbaar te maken, versterkt het Louvre zijn connectie met de wereld van vandaag.

Als een encyclopedie waarvan de lemma's nooit zullen worden afgesloten, maakt het Louvre tussen de verschillende collecties tal van kruisverwijzingen mogelijk, die er een nieuw licht op werpen en ze in perspectief brengen. Zulke verbanden tussen de werken staan centraal in deze nieuwe gids van het Louvre, een formidabele uitdaging die auteur Dominique de Font-Réaulx op meesterlijke wijze tot een goed einde heeft gebracht.

In oorlogs- zowel als in vreedstijd wordt de wereldgeschiedenis geschreven door de verhoudingen tussen volkeren, tussen beschavingen. Met zijn streven naar universaliteit en zijn openheid naar de wereld biedt het Louvre er een immer evoluerende lezing van. We nodigen u uit om die met veel plezier te ontdekken en herontdekken.

Inleiding	21
Prehistorie	26
De uitvinding van het schrift, tussen 3500 en 3100 v.C.	32
Op zoek naar oude beschavingen	36
De val van Babylon, 6de eeuw v.C.	68
Nieuwe inzichten in oude kunst	72
De eeuw van Augustus, ca. 25 v.C.–25	88
Rome en Byzantium	92
De hidjra, geboorte van een nieuwe godsdienst, 622	116
Kruisbestuivingen en mengvormen	120
De bloeitijd van het Ghana-rijk, 11de eeuw	128
Het Louvre als erfgenaam van het musée des Monuments français	132
De verhalen van Marco Polo, late 13de–14de eeuw	146
Machtige mecenasen: de oorsprong van de collecties van het Louvre	150
De uitvinding van de boekdrukkunst, ca. 1452	162
Heroplevingen	166
Het Edict van Nantes, 1598	208
Volleerde meesters	212
De Zevenjarige Oorlog, 1756–1763	244
Virtuoze talenten	248
De oprichting van het Muséum central in het Louvre, 1793	264
In het museum	268
De afschaffing van de slavernij in Frankrijk, 1848	298
Van het ene museum naar het andere	302
Index	314

Het Louvre werd in de zomer van 1793 opgericht als een universeel museum dat de grote meesterwerken sinds het ontstaan van de mensheid voor iedereen toegankelijk moest maken. Het was een product van het verlichtingsdenken, misschien wel het enige dat ook echt is verwezenlijkt, omdat het de utopische gedachte paarde aan realisme. Vandaag beslaan de zalen meer dan vijfenzeventigduizend vierkante meter en herbergen ze duizenden werken, van de uitvinding van het schrift tot het midden van de 19de eeuw, die voor de bezoeker evenveel verrassingen en revelaties in petto hebben. Het Louvre is ondergebracht in een voormalig paleis van de koningen van Frankrijk dat ten tijde van het Tweede Franse Keizerrijk in opdracht van Napoleon III werd gerestaureerd. Die eeuwenlange ontstaansgeschiedenis maakt van het monument een doolhof waar je naar hartenlust nieuwe zij- en dwarswegen ontdekt. Aan zijn verleden als paleis dankt het Louvre zijn rijke decors: Griekse schatten prijken er in de voormalige balzaal van Hendrik II, Romeinse oudheden in de vertrekken van Anna van Oostenrijk, Egyptische kunst onder de rijkversierde plafonds die Karel X liet decoreren door de jonge kunstenaars van zijn tijd. Het Louvre is een schitterende speeltuin, een ruimte om op ontdekking uit te gaan, een leerschool voor het oog, waar iedere bezoeker een eigen traject kan uitstippelen dat steeds weer anders is.

Het museum is trouw gebleven aan zijn oorspronkelijke roeping: de verheven ambitie om voor alle bezoekers open te staan, ongeacht hun komaf en hun geboorteplaats. Dat is elke dag heel concreet te merken in de zalen, maar ligt als leidende gedachte ook ten grondslag aan ieder project, aan de manier waarop de werken worden tentoongesteld en de collecties van context worden voorzien. Het oorspronkelijke oogmerk van het museum was wat destijds ‘esthetisch genot’ werd genoemd; vandaag is het een ruimte waar het plezier van het ontdekken, het plezier van de kennismaking en het plezier van de verwondering kunnen ontspruiten en groeien. Het Louvre is per definitie een plek waar uitwisseling plaatsvindt: tussen de werken zelf, tussen de bezoekers onderling, tussen de bezoekers en het museum-personeel. De nabijheid van werken uit uiteenlopende plaatsen en culturen nodigt uit tot dialoog en perspectief.

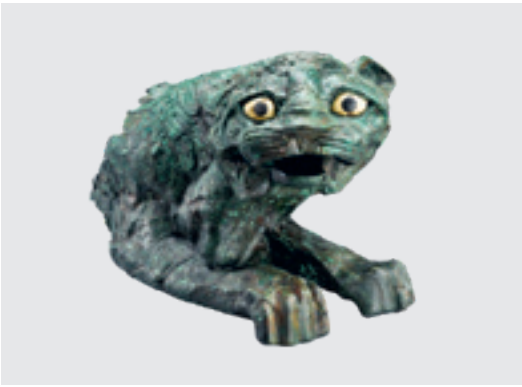
[15]
Gierenstèle
 Tello, huidig Irak
 Ca. 2450–2425 v.C.
 Kalksteen
 H. 180; B. 130; D. 11 cm
 ≲ 1881 (gift van de
 Ottomaanse overheid)
 DAO

[16]
Reliëf van Ur-Nansje
 Tello, huidig Irak
 Ca. 2495–2465 v.C.
 Kalksteen
 H. 39; B. 46,5; D. 6,5 cm
 ≲ 1890 (gift van de
 Ottomaanse overheid)
 DAO

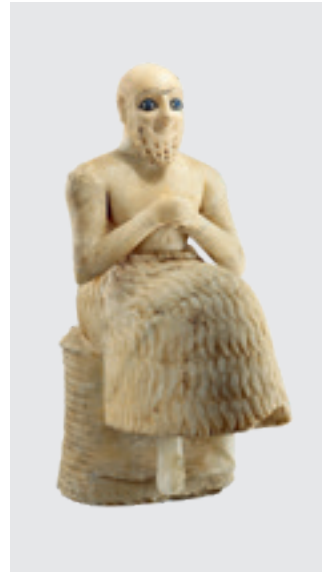
Uit dezelfde periode dateert het marmeren hoofd van een vrouwenfiguur van het eiland Keros [14]. Het lichaam, dat bijzonder groot moet zijn geweest, is verloren gegaan. Deze ‘Mona Lisa van de Cycladische kunst’ behoort tot een groep werken die in de tweede helft van de 19de eeuw werden ontdekt op de Cycladenarchipel in de Egeïsche Zee. Vanwege hun gave, zuivere vormen werden ze weleens ‘afgodsbeeldjes’ genoemd, maar niets wijst op een ritueel gebruik. Dit buitengewone kunstwerk werd door schilder Pablo Picasso in het Louvre bewonderd en is uitgegroeid tot een modern icoon.

Het *Reliëf van Ur-Nansje* [16] ontleent zijn naam aan de priesterkoning van de Mesopotamische stad Lagasj, in het huidige Irak, aan wie het is gewijd. Het werd in 1888 door archeoloog en diplomaat Ernest de Sarzec opgegraven op de archeologische site Tello. Het dateert van ongeveer 2500 jaar voor Christus en is bijzonder goed bewaard. In twee stroken zijn taferelen uit het leven van de koning uitgebeeld. Bovenaan is de vorst zelf in het groot te zien, met op zijn hoofd een korf stenen – hij stond bekend als een bouwer – en tegenover hem zijn vrouw en kinderen. Onderaan woont Ur-Nansje een banket bij, omringd door zijn zonen en dienaren. In spijkerschrift wordt zijn levensverhaal verteld. De koning en zijn familie dragen gewaden in schapenvacht, de *kaunakes*. De *Gierenstèle* [15], in 1881

[17]
Leeuw van Mari
 Tempel van Dagon, Mari, Syrië
 Ca. 2500–1759 v.C. (?)
 Koper, kalksteen en speksteen
 H. 53; B. 77,5; D. 43 cm
 ≲ 1937
 DAO

[18]
Nu-banda Ebih-II
 Tempel van Isjtjar, Mari, Syrië
 Ca. 2500–2340 v.C.
 Albast, schelpen, lapis lazuli
 en bitumen
 H. 52,5; B. 20,6; D. 30 cm
 ≲ 1934
 DAO

eveneens in Tello ontdekt door Sarzec, toont de overwinning van Eannatum, die Lagasj opvolgde als koning van Ur-Nansje, op de naburige stadsstaat Umma. Van het tablet in kalksteen zijn slechts delen teruggevonden. Er zijn mensen- en dierenfiguren op te zien, vaak met een symbolische betekenis: gieren, een adelaar, een stier, een leeuw. In het Soemerisch worden de veldslag en de wreedheden van het strijdgewoel beschreven.

Ongeveer even oud is het albasten beeldje *Nu-banda Ebih-II* [18], dat versierd is met lapis lazuli. Het stelt Ebih-II voor, de intendant van de stad Mari, die aan het begin van het derde millennium voor Christus werd gesticht op de westelijke oever van de Eufraat, in het huidige Syrië. Ook hij draagt, gezeten op een gevlochten kruk, met de handen in gebed gevouwen, een *kaunakes*. Volgens het opschrift in spijkerschrift, in het Akkadisch, is het beeldje gewijd aan de godin Isjtjar, in wier tempel het in 1934 werd ontdekt door André Parrot. Uit de gelijkenissen in kledingstijl en houding blijkt de culturele samenhang van het oude Mesopotamië, ondanks de verdeeldheid tussen vaak rivaliserende stadsstaten. De *Leeuw van Mari* [17], een werk in metaal met ingelegde ogen, werd eveneens door Parrot in Mari opgegraven. De leeuw staat symbool voor kracht en diende ter verdediging van de zogenaamde leeuwentempel waar het beeld werd gevonden.

[19] *Mastaba van Akhetetep* (detail), Saqqara, Egypte. Ca. 2445–2385 v.C.
Beschilderde kalksteen. H. 432; B. 483; D. 380 cm. ∓1903. DAE

Babylon, in het huidige Irak, was in het eerste millennium voor Christus de grootste stad van Mesopotamië. Al aan het begin van het tweede millennium, onder het bewind van koning Hammoerabi, werd ze een invloedrijk cultureel knooppunt dankzij de efficiënte administratieve en juridische werking van zijn regering. De stad beleefde haar hoogtepunt onder het bewind van Nebukadnezar II. Hij liet een enorm paleis bouwen met een honderdtachtig meter lange toegangsweg die versierd was met geglazuurde keramische tegels met afbeeldingen van honderdtwintig brullende leeuwen [51]. De luisterrijke en verfijnde stad was beroemd om haar hangende tuinen en wekte de afgunst en bezorgdheid van haar buren. Bezoekers waren diep onder de indruk van de alomtegenwoordige afbeeldingen van draken, het zinnebeeld van de god Marduk. De roof van de inwoners van Judea, die van Babylon een ballingsoord maakte voor de Hebreëën, wordt beschreven in het Oude Testament. De toren van Babel, die volgens de Bijbel werd gebouwd om God te trotseren en de hemel te bereiken, is geïnspireerd op de Babylonische ziggoerats, hoge, piramidevormige constructies met terrassen.

Na de dood van Nebukadnezar II werd de dynastie die over Babylon heerste, geplaagd door opvolgingsconflicten. Toch bleef de mythe van Babylon voortleven: de stad, ooit een toonbeeld van pracht en praal, even schitterend als wreed, inspireert vandaag nog altijd filmmakers en gameontwikkelaars. In het Louvre krijgt de herinnering aan Babylon gestalte door archeologische objecten en historische plaatsen, maar meer nog in de vorm van geschriften en verhalen. Het wetboek van Hammoerabi [23], het epos van Gilgamesj – de allereerste held, die later de Griekse mythologie inspireerde – en de ballingschap van de Judeeërs dragen stuk voor stuk bij aan ons beeld van de mythische stad.

[51]
Bakstenen paneel
Babylon, huidige Irak
Ca. 604–562 v.C.
(Nebukadnezar II)
Aardewerk (klei)
met glazuur
H. 105; B. 227; D. 12 cm
≲ 1938 (depot van het
Pergamonmuseum, Berlijn)
DAO

[52]
Standbeeld van Neshor
Rignano, Italië
Ca. 589–570 v.C.
Dioriet
H. 105; B. 37,5; D. 51,1 cm
≲ 1815
DAE

[53]
Mannenfiguur, kouros
Tempel van Apollo, Actium,
Griekenland
Ca. 570 v.C.
Marmor
H. 94,5; B. 47; D. 31 cm
≲ 1874
DAGER

51

52

53

Het standbeeld van Neshor [52] stelt een geknielde man voor die drie beelden van Egyptische goden draagt: Chnoem met de ramskop, Satet en Anoeket. Het is een fascinerend kunstwerk uit de late periode van het bewind van Nebukadnezar II, dat in de 17de eeuw in Rome werd ontdekt en later in de prestigieuze collectie van kardinaal Albani belandde. De aanwezigheid van dit standbeeld in het antieke Rome toont aan dat de fascinatie voor het oude Egypte al eeuwenlang bestaat.

De *kouros* [53] – Grieks voor ‘jonge man’ – die in 1867 door Charles Champoiseau (de ontdekker van de *Nikè van Samothrake*) werd opgegraven in Actium, aan de Griekse oostkust, valt op door zijn plechtstatige, ietwat stijve houding. Dergelijke standbeelden, waaronder ook de *kouros* [56] die in 1902 op het Cycladische eiland Paros werd gevonden, veranderden onze kijk op de Griekse beeldhouwkunst: de zogenaamd archaische werken vertegenwoordigden een stadium dat voorafging aan de klassieke Griekse kunst die tot dan toe de artistieke smaak in het Westen had beïnvloed. Door ze een plaats te geven in het Louvre, werd de nadruk gelegd op het idee van evolutie in de kunst.

De nabijheid van Mesopotamische, Egyptische [55] en Griekse [53] kunstwerken in het Louvre licht een onderliggend verband tussen die vergeten beschavingen op. De historische en esthetische denkwijze die op die gedeelde erfenis berustte, werd echter ingrijpend gewijzigd door de komst van kunstwerken uit andere continenten en de welkome perspectiefverschuiving die ze hebben teweeggebracht. Het *Antropomorfbeeldje* [54] uit Mexico, in gekleurd aardewerk, geeft blijk van een totaal andere kijk op het menselijk lichaam dan die van de bovenvermelde beschavingen in dezelfde periode. Toch is het onmiddellijk herkenbaar. De gekleurde driehoeken die de romp van het personage sieren, benadrukken de band tussen mens, natuur en kosmos in een unieke visie waarbij vrouwen en mannen slechts een deel van de schepping vormen.

[54]
Antropomorf beeldje
Mexico
Ca. 600 v.C.–200
Geboetseerd aardewerk
met slijp
H. 31; B. 22,5; D. 14 cm
MQB-JC

[55]
Beeldje, offergave
Egypte
Ca. 589–570 v.C.
Koperlegering, zilver,
goud- en zilverlegering,
goud
H. 51; B. 10,5; D. 30 cm
≲ 1826
DAE

[56]
Mannenfiguur, kouros
Asklepieion van Paros,
Griekenland
Ca. 540–530 v.C.
Marmer
H. 103; B. 40; D. 25 cm
≲ 1910
DAGER

54

55

56

[277]

Charles Le Brun

1619–1690

De intocht van Alexander in Babylon

1664–1665

Olieverf op doek

H. 450; B. 707 cm

∞ 1793 (voorm. koninkl. coll., coll. Lodewijk XIV)

DP

[278]
 Pierre Puget
 1620–1694
Milo van Croton
 Park van het kasteel
 van Versailles
 Ca. 1672–1682
 Carraramarmer
 H. 270; B. 140; D. 80 cm
 ≲ 1819
 (voorm. koninkl. coll.,
 coll. Lodewijk XIV)
 DS

[279]
 Charles Le Brun
 1619–1690
**Vier leeuwenkoppen
 en studies van ogen
 van een leeuw**
 Ca. 1670
 Zwart krijt op wit papier
 H. 27,4; B. 42,6 cm
 ≲ 1793
 (voorm. koninkl. coll.,
 coll. Lodewijk XIV)
 DAG

omringd door zijn gevolg, dat al even weelderig opgesmukt is als hijzelf; elk spoor van anekdotiek is afwezig. Lodewijk XIV was ook een krijgslustige koning, die verschillende oorlogen voerde. Met zijn schilderij *De intocht van Alexander in Babylon* [277] verheerlijkte Le Brun niet alleen de Griekse veroveraar, maar ook de Franse vorst. Door zegeprelen uit het verleden zowel als uit het heden te evoceren, gaf de historieschilderkunst Lodewijk XIV een aureool van eeuwige en mythische glorie. Met zijn inzet voor de vorming van kunstenaars, en met name door zijn lezingen, speelde de koninklijke hofschilder een belangrijke rol bij de oprichting van de Académie royale de peinture et de sculpture. Le Brun maakte ook een reeks tekeningen, die vervolgens werden gegraveerd, waarin hij probeerde dierlijke fysionomieën in verband te brengen met menselijke gelaatsuitdrukkingen [279]. Gian Lorenzo Bernini is een van de grote Italiaanse beeldhouwers uit de eerste helft van de 17de eeuw. Hij was werkzaam in Rome en maakte er het portret van paus Urbanus VIII [282], dat de neef van de paus aan Lodewijk XIV schonk. De jonge koning vroeg Bernini om een schets voor de oostelijke ingang van het Louvre, maar gaf uiteindelijk de opdracht aan Claude Perrault, ontwerper van de monumentale zuilengalerij die uitkomt op de Cour carrée. Later beeldhouwde Bernini, in samenwerking met François Girardon,

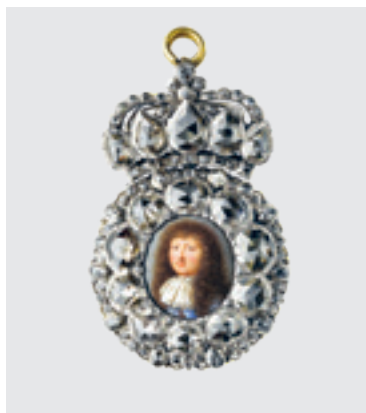
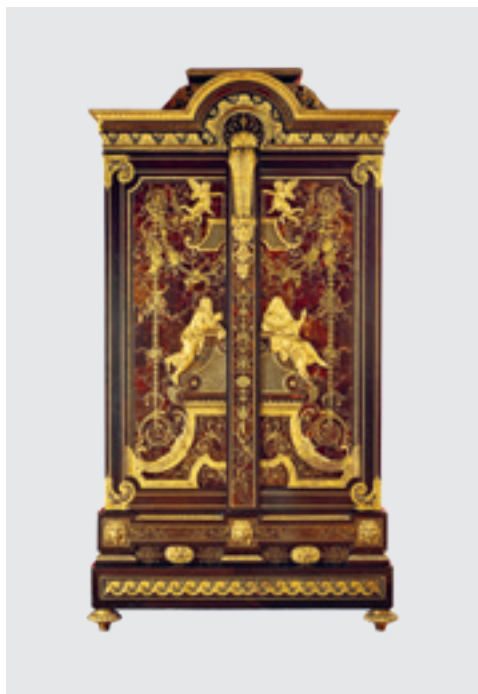

[280]
Guillaume Coustou
1677-1746
Daphne (achtervolgd door Apollo)
Park van het kasteel van Marly
Ca. 1713-1715
Carraramarmer
H. 132; B. 135,5; D. 65 cm
∞ 1940 (voorm. koninkl. coll.)
DS

[281]
Guillaume Coustou
1677-1746
***Paard in bedwang gehouden
door een stalknecht***
Park van het kasteel van Marly
1745
Carraramarmer
H. 340; B. 284; D. 127
∞ 1984 (voorm. koninkl. coll.)
DS

[282]
Gian Lorenzo Bernini,
bekend als Bernini
1598-1680
Paus Urbanus VIII, Maffeo Barberini
Ca. 1640
Bronz
H. 105; B. 75; D. 42 cm
∞ 1793 (voorm. koninkl. coll.,
coll. Lodewijk XIV)
DS

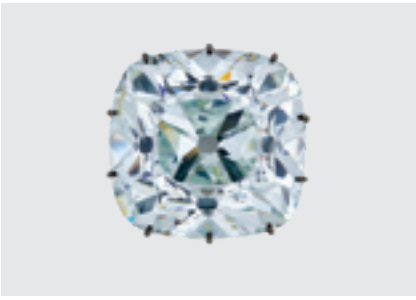

[283]
André-Charles Boulle
1642–1732
Kast, van een stel
Ca. 1700–1715
Bamboe, hout, hoorn,
ivoor, schildpad, koper,
tin, eikenhout en verguld
brons
H. 286,7; B. 152; D. 59 cm
∞ 1950
DOA

[284]
Laurent Le Tessier
de Montarsy, ?–1684;
Jean I Petitot?,
1607–1691
**Hanger met miniatuur-
portret van Lodewijk XIV**
Ca. 1680
Goud, zilver, email en
diamant
H. 7,2; B. 4,6 cm
∞ 2009
DOA

het ruitersportret van de vorst; een loden kopie daarvan bevindt zich sinds het einde van de jaren 1980 in de cour Napoléon van het Louvre.

De bestellingen van beelden voor de koninklijke residenties en parken waren talrijk; naast kopieën van antieke werken werden er ook eigentijdse beelden opgesteld. In *Milo van Croton* [278] toont Pierre Puget het wrede lot van de Griekse atleet die vast kwam te zitten in een boom die hij geprobeerd had met zijn blote handen te splijten, waardoor hij een gemakkelijke prooi werd voor een woeste leeuw. De beeldhouwer Antoine Coysevox kreeg de opdracht om twee ruitergroepen te maken, verwijzend naar de keizerlijke kunst van het oude Rome en het mythische gevleugelde paard dat geboren werd uit het bloed van de Gorgo Medusa nadat ze door Perseus was onthoofd: *De Roem rijdend op Pegasus* en *Mercurius rijdend op Pegasus*. De twee werken waren bestemd om links en rechts van de balustrade van het bassin de l'Abreuvoir op het domein van Marly te worden geplaatst; het kasteel van Marly was een van de laatste paleizen die voor Lodewijk XIV werden gebouwd. Ze werden echter in 1719 naar de Tuilerieën overgebracht, waarna de beeldhouwer Guillaume Coustou opdracht kreeg om twee nieuwe groepen te maken. In *Paard in bedwang gehouden door een stalknecht* [281] beeldt de kunstenaar

[285]
Joseph Cope
(diamantslijper)
1645–1710
**Diamant, bekend als
De Regent**
Ca. 1704–1706
Diamant
H. 3,2; B. 3,1 cm
∞ Voorm. koninkl. coll.,
coll. Philippe d'Orléans
DOA

[286]
Augustin Duflos, ca. 1700–
voor 1781; Laurent Rondé;
Claude Rondé
Kroon van Lodewijk XV
Schat van Saint-Denis,
Frankrijk
1722
Zilver, geborduurd satijn
en kunstmatige edelstenen
en parels
H. 24; B. 22; Diam. 20 cm
∞ 1852
DOA

op meesterlijke wijze de majestueuze kracht van het dier uit, dat met grote moeite door de knecht in toom wordt gehouden. Dezelfde bedrevenheid in het weergeven van beweging zien we in de beelden-groep *Daphne (achtervolgd door Apollo)* [280], gebaseerd op een verhaal van de Latijnse dichter Ovidius. In zijn *Metamorfosen* vertelt hij over de nimf die op de vlucht is voor de omhelzing van de god tot zij, om aan haar achtervolger te ontsnappen, in een laurierboom verandert.

Ook de sierkunsten moesten bijdragen tot de koninklijke pracht en praal, zoals geïllustreerd door de *Hanger met miniatuurportret van Lodewijk XIV* [284], een waar meesterwerk van juwelierskunst. De ovale miniatuur is omringd door tien grote roosgeslepen diamanten en veertig kleine diamanten; daarboven bevindt zich een kroon van vijf diamanten met negen facetten en drieëntwintig kleine diamanten. Op de geëmailleerde achterzijde staat het koninklijk monogram, de door elkaar gevlochten dubbele L. Ook de meubelmakerij bereikte een hoge graad van verfijning dankzij de getalenteerde André-Charles Boulle, die een virtuoze marqueterietechniek ontwierp, waarbij hij hout, metaal, hoorn en ivoor met elkaar combineerde [283]. Sommige van de gebruikte materialen, zoals ebbenhout of ivoor, waren afkomstig uit Afrika en Zuid-Amerika, en maakten daar deel uit van

[287]
Jean-Antoine Watteau
1684–1721
**Pierrot, vroeger ook
bekend als Gilles**
Ca. 1718–1719
Olieverf op doek
H. 185; B. 150 cm
≲ 1869 (legt
Louis La Caze)
DP

een winstgevend circuit waar ook mensenhandel bij te pas kwam. Boulles stijl werd in de 19de eeuw geïmiteerd, maar de kwaliteit van zijn meubelen werd nooit geëvenaard. In de galerie d'Apollon worden de kroonjuwelen gepresenteerd, een kostbaar ensemble dat tijdens de Franse Revolutie verspreid raakte [286]. De diamant die bekendstaat als *De Regent* [285], is vernoemd naar Philippe d'Orléans, die na de dood van Lodewijk XIV regent van Frankrijk werd. De steen werd in 1698 ontdekt in Golkonda, in Indië, en wekte onmiddellijk de belangstelling van Thomas Pitt, de Engelse gouverneur van Madras. De diamant werd geslepen in Engeland en in 1717 wist Philippe d'Orléans de regentschapsraad te overtuigen om hem te kopen. *De Regent* overtrof in schoonheid en gewicht alle diamanten die op dat ogenblik in het Westen bekend waren. Zelfs vandaag de dag wordt hij beschouwd als de mooiste diamant ter wereld, vanwege zijn zuiverheid en de kwaliteit van zijn slijpwerk.

VERWEZENLIJINGEN Antoine Watteau schilderde aan het begin van de 18de eeuw. Zijn werken zijn een combinatie van landschap, liefdes-scènes en meditatie. *Pierrot*, vroeger bekend als *Gilles* [287], roept de wereld van de commedia dell'arte op, een straat- en kermistheater

[288]
 Jean-Antoine Watteau
 1684–1721
Acht studies van hoofden
 Rood, zwart en wit krijt, hoogsels
 in bruin pastel en lapis op papier
 H. 26,7; B. 39,7 cm
 ∼ 1858
 DAG

[289]
 Jean-Antoine Watteau
 1684–1721
Pelgrimstocht naar het eiland Cythera
 1717
 Olieverf op doek
 H. 129; B. 194 cm
 ∼ 1795 (voorm. coll. van de Académie
 royale de peinture et de sculpture)
 DP

[355]
 Francisco de Goya y Lucientes
 1746–1828
De markiezin van la Solana
 Ca. 1794–1795
 Olieverf op doek
 H. 181; B. 122 cm
 ≲ 1953 (gift van Carlos Beistgui)
 DP

[356]
 Jean-Auguste-Dominique Ingres
 1780–1867
De familie Stamaty
 1818
 Grafiet op papier
 H. 46,3; B. 37,1 cm
 ≲ 1912 (gift van Léon Bonnat)
 DAG

schilders van haar tijd die werk kon exposeren op de Salon. Haar portret van Madeleine [358], een jonge vrouw die begin 19de eeuw in Parijs woonde, doet de trotse schoonheid van het model alle eer aan. De kleding en pose van Madeleine verwijzen naar de antieke kunst. Destijds was dit portret een van de allereerste afbeeldingen van een zwarte vrouw louter om zichzelf en niet geassocieerd met de ondergeschikte rol van dienstbode, voedster of keukenmeid. Ingres portretteerde drie leden van de familie Rivière, waaronder een postume afbeelding van de dochter Caroline [357]. De wijze waarop de kunstenaar het meisje in beeld brengt, met subtiële variaties van witte en beige tinten, onderstreept haar kwetsbare schoonheid. Ingres, die een briljant portretschilder was, combineerde hier de fysieke gelijkenis met een heel vrije uitvoering: de schouders van het meisje zijn versmald, maar haar armen in geellere handschoenen zijn juist verlengd en geven een verrassend krachtige présence aan het jonge model. Net als het *Portret van Madeleine* [358] doet *De vrouw met de parel* [359] van Corot denken aan de houding en expressie van de *Mona Lisa*. Corot was niet alleen een begaafd landschapschilder [360] met aandacht voor de weemoed van het vluchtige moment, maar ook een kundig observator van de mens.

[357]
Jean-Auguste-Dominique Ingres
1780–1867
Juffrouw Caroline Rivière
1805
Olieverf op doek (transpositie)
H. 100; B. 70 cm
∨ 1870 (legaat Sophie Robillard)
DP

Caput medusae

Perseus

Andromeda

Pegasus

Pegasus

Calliope

Virgo minor

Crater

Telam

Equus

Aquarius

Capricornus

Draco

Hercules

Aquila

Boötes

Hercules

Flamula

Ophiuchus

Sagittarius

Libra

Libra

INDEX**A**

Agasias, nr. 58
 Anguier, Michel, p. 296
 Arcimboldo, Giuseppe, nr. 242

B

Barye, Antoine-Louis, nr. 349
 Bellini, Jacopo di Niccolò, nr. 199
 Benoist, Marie-Guillemine, nr. 358
 Béranger, Antoine, nr. 331
 Bernini, Gian Lorenzo, nr. 282
 Bérout, Louis, p. 18
 Biennais, Martin-Guillaume, nr. 168
 Blancard, Hippolyte, p. 6
 Blarenbergh, Louis Nicolas Van, nr. 311
 Bonaguida, Pacino di, nr. 163
 Bontemps, Pierre, nr. 235
 Bosch, Jeroen, Jheronimus van Aken
 Bosch, gen. Hieronymus Bosch, gen., nr. 224
 Bosio, François-Joseph, nr. 363
 Botticelli, Sandro, Alessandro di Mariano Filipepi, gen., nr. 196
 Bouchardon, Edme, nr. 293
 Boucher, François, nr. 302
 Boulle, André-Charles, nr. 283
 Braque, Georges, nr. 379
 Bruegel, Pieter, gen. de Oude, nr. 225

C

Canova, Antonio, nr. 332
 Caravaggio, Michelangelo Merisi da, gen., nr. 251
 Carracci, Annibale, nr. 247
 Cartellier, Pierre, nr. 333
 Castiglione, Giuseppe, p. 4–5
 Cellini, Benvenuto, nr. 235
 Champagne, Philippe de, nr. 274
 Chardin, Jean-Baptiste Siméon, nrs. 291, 292
 Chassériau, Théodore, nr. 369
 Chaudet, Antoine-Denis, nr. 333
 Cimabue, Cenni di Pepe, gen., nr. 157
 Clodion, Claude Michel, gen., nr. 313
 Clouet, Jean, nr. 233
 Colombe, Michel, nr. 221
 Cope, Joseph, nr. 285
 Corot, Jean-Baptiste-Camille, nrs. 359, 360
 Correggio, Antonio Allegri, gen., nr. 227
 Coustou, Guillaume, nrs. 280, 281
 Cranach de Oude, Lucas Cranach, gen., nr. 218

D

David, Jacques-Louis, nrs. 321, 324, 325, 339
 David D'Angers, Pierre-Jean David, gen., nr. 343
 Delacroix, Eugène, nrs. 342, 353, 354, en p. 308
 Delaroche, Paul, nrs. 350, 374
 Della Robbia, famille, nr. 201
 Désarnaud-Charpentier, Marie-Jeanne-Rosalie, nr. 364
 Dodin, Charles-Nicolas, nr. 306
 Donatello, Donato di Niccolò di Betto Bardi, gen., nr. 180
 Duccio, Agostino di, nr. 186

Duflos, Augustin, nr. 286
 Duplessis, Jean-Claude-Thomas, nr. 306
 Dürer, Albrecht, nrs. 215, 216
 Duseigneur, Jehan, Jean-Bernard Duseigneur, gen., nr. 348
 Duval, Victor, p. 9
 Dyck, Anthony van, nr. 259

E

Erhart, Gregor, nr. 217
 Euphronios, nr. 70
 Eyck, Jan van, nr. 175

F

Falconet, Étienne-Maurice, nr. 305
 Fouquet, Jean, nrs. 188, 190, 197
 Foyatier, Denis, nr. 375
 Fra Angelico, Guido di Pietro, gen. Fra Giovanni da Fiesole, gen., nr. 177
 Fragonard, Alexandre-Évariste, nr. 371
 Fragonard, Jean-Honoré, nr. 316
 Francesca, Piero della, nr. 195
 Frey, Giacinto, nr. 312
 Friedrich, Caspar David, nr. 361
 Froment-Meurice, François-Désiré, nr. 367
 Füssli, Johann Heinrich, nr. 318

G

Gainsborough, Thomas, nr. 290
 Gérardin, Auguste, p. 2
 Géricault, Théodore, nrs. 340, 341
 Germain, François-Thomas, nr. 296
 Giambologna, Jean Bologne, gen., nrs. 243, 252
 Giotto di Bondone, nr. 176
 Girodet de Roucy-Trioson, Anne-Louis, nrs. 345, 346
 Goujon, Jean, nr. 236
 Goya y Lucientes, Francisco de, nr. 355
 Greco, Domenikos Theotokopoulos, gen. El, nr. 246
 Gros, Antoine-Jean, nrs. 335, 336
 Guardi, Francesco, nr. 309

H

Hajji Madani Musawwir, nr. 328
 Holbein de Jonge, Hans Holbein, gen., nr. 219
 Houdon, Jean-Antoine, nrs. 314, 327
 Hugo, Victor, nr. 372

I

Ibn al-Husayn al-Asturlabi, Yunus, p. 295
 Ibn al-Zayn, Muhammad, nr. 172
 Ibn Husayn ibn Muhammad al-Mawslî, Ali, nr. 154
 Ingres, Jean-Auguste-Dominique, nrs. 351, 356, 257

J

Jacob, Frères, nr. 365
 Jacob-Desmalter, François-Honoré-Georges Jacob, gen., nr. 366
 Jordaens, Jacob, nr. 258

K

Klagmann, Jean-Baptiste-Jules, nr. 371
 Konov, Kuzma Ivanovich, nr. 378
 Kramer, François, nr. 377

L

La Tour, Georges de, nrs. 268, 269
 La Tour, Maurice-Quentin de, p. 207
 Le Brun, Charles, nrs. 276, 277, 279
 Le Nain, Antoine, nr. 270
 Le Nain, Louis, nr. 270
 Le Tessier de Montarsy, Laurent, nr. 284
 Lebel, Antoine, nr. 331
 Legros, Pierre, p. 310
 Lemonnier, Alexandre-Gabriel, nr. 376
 Léon, Auguste, p. 20
 Leroux, Georges, p. 16
 Lion da Colonia, Giovanni, nr. 198
 Littermont, Jacob de, nr. 170

M

Mangot, Pierre, p. 145
 Mantegna, Andrea, nr. 200
 Marchesi, Girolamo, nr. 202
 Martin, John, nr. 347
 Martini, Simone, nr. 159
 Massijs, Quinten, nr. 223
 Meester Alpais, nr. 149
 Meester van de oude Nederlanden, nr. 184
 Messerschmidt, Franz Xaver, nr. 315
 Michelangelo Buonarroti, nrs. 208, 209, 210, 211
 Monet, Claude, nr. 381
 Mounicq, Jean, p. 3
 Murillo, Bartolomé Esteban, nr. 262

N

Neuber, Johann Christian, nr. 310
 Normand, Alfred-Nicolas, p. 12

O

Orley, Bernard van, nr. 226

P

Pajou, Augustin, nr. 319
 Palissy, Bernard, nr. 241
 Passarotti, Bartolomeo, nr. 245
 Passement, Claude-Siméon, nr. 296
 Percier, Charles, nr. 323
 Petitot, Jean I, nr. 284
 Phidias, nr. 65
 Pigalle, Jean-Baptiste, nr. 294
 Pilon, Germain, nrs. 237, 238
 Piranesi, Giovanni Battista, nr. 295
 Pisanello, Antonio di Puccio di Giovanni de Cereto, gen., nrs. 178, 179
 Poussin, Nicolas, nrs. 272, 273, 275, en p. 311
 Pradier, James, nr. 334
 Préault, Auguste, nr. 352
 Prud'hon, Pierre Prudhon, gen. Pierre-Paul, nrs. 338, 344
 Puget, Pierre, nr. 278

Q
Qasim, Muhammad, nr. 301
Quarton, Enguerrand, nr. 193

R
Rafaël, Raffaello Santi,
gen., nrs. 212, 213, 214
Rembrandt, Rembrandt
Harmenszoon van Rijn,
gen., nrs. 263, 264, 265
Reni, Guido, nr. 254
Reynolds, Sir Joshua, nr. 320
Rigaud, Hyacinthe, p. 205
Robert, Hubert, nr. 308, en p. 13
Rondé, Claude, nr. 286
Rondé, Laurent, nr. 286
Rosso Fiorentino, Giovanni Battista
di Jacopo, gen., nr. 234
Roucel, Louis, nr. 311
Rubens, Pieter Paul,
nrs. 253, 255, 256, 257
Rude, François, nr. 337
Ruisdael, Jacob Isaacksz. van, nr. 267

S
Sené, Jean-Baptiste Claude, nr. 329
Sergel, Johan Tobias, nr. 317
Soltan, Mohammed, nr. 240

T
Thomire, Pierre-Philippe, nr. 314
Titiaan, Tiziano Vecellio,
gen., nrs. 228, 230, en p. 263
Turner, Joseph Mallord William,
nr. 362
Twombly, Cy, Edwin Parker Jr.
Twombly, gen., nr. 380

U
Uccello, Paolo di Dono, gen., nr. 194

V
Valadier, Guiseppo, nr. 312
Valadier, Luigi, nr. 312
Vermeer, Johannes,
nr. 266, en p. 294
Veronese, Paolo Caliari,
gen., nrs. 229, 231
Verrocchio, Andrea del, Andrea di
Michele Cioni, gen., nr. 203
Vigée-Le Brun, Louise-Élisabeth,
nr. 322
Vinci, Leonardo di ser Piero da Vinci,
gen. Leonardo da,
nrs. 204, 205, 206, 207
Vivier, Hennequin du, nr. 168
Vouet, Simon, nr. 271
Vries, Adriaen de, nr. 244

W
Watteau, Antoine, nrs. 287, 288, 289

Z
Zurbarán, Francisco de, nr. 260

AANVULLENDE BIJSCHRIFTEN EN CITAATBRONNEN

Voorzijde
Quinten Massijs
Ca. 1465/1466–1530
De geldwisselaar en zijn vrouw
(detail)
1514
Olieverf op paneel
H. 70,5; B. 67 cm
≥ 1806
DP

Achterzijde
Albrecht Dürer
1471–1528
Zelfportret met distel
(detail)
1493
Olieverf op perkament,
op doek gekleefd
H. 56,5; B. 44,5 cm
≥ 1922
DP

p. 1
**Het pavillon de Flore, gezien
vanuit de jardin des Tuileries**

p. 2
Auguste Gérardin
1849–na 1901
De galerie d'Apollon bij nacht
(detail)
Houtskool, gewassen, inkt
H. 31,8; B. 42,5 cm
≥ 2004 (gift van Marc Fumaroli)
DAG

p. 3
Jean Mounicq
Geboren in 1931
**Het Louvre, de Nikè van
Samothrake, Parijs, 1989**
(detail)
1989
Zilvergelatineafdruk
H. 24; B. 18 cm
Charenton-le-Pont, Médiathèque
du Patrimoine et de la Photo-
graphie, inv. 1930T001737

p. 4–5
Giuseppe Castiglione
1829–1908
De Salon carré in 1861
(detail)
1861
Olieverf op doek
H. 69; B. 103 cm
≥ 1861
DP

p. 6
Hippolyte Blancard
1843–1924
Grande Gallerie
(detail)
ca. 1890
H. 15; B. 19 cm
≥ Gift van Maurice Rousseau
Parijs, Musée Carnavalet,
Histoire de Paris, inv. PH77972

p. 7
De grande Galerie

p. 8
De galerie d'Apollon

p. 9
Victor Duval
1795–1889
**Gezicht van de galerie d'Apollon,
in het Louvre**
(detail)
1874
Olieverf op doek
H. 65; B. 81 cm
≥ 1993 (gift van Claude Sère)
DP

p. 10–11
De cour Marly

p. 12
Alfred-Nicolas Normand
1822–1909
**Musée du Louvre:
tribune des Cariatides**
(detail)
1889
Albuminedruk
H. 17; B. 22,5 cm
Charenton-le-Pont, Médiathèque
du Patrimoine et de la Photo-
graphie, inv. NRM00940

p. 13
Hubert Robert
1733–1808
**De Salle des Saisons in
het Louvre, in 1802–1803**
(detail)
1802–1803
Olieverf op doek
H. 37; B. 46 cm
≥ 1964
DP

p. 14
De colonnade van het Louvre

p. 16
Georges Leroux
1877–1957
**In de Grande Gallerie van
het Louvremuseum**
(detail)
ca. 1947
Olieverf op doek
H. 89; B. 151 cm
≥ 1974 (gift van Pierre Massenet)
DP

p. 18
Louis Béroud
1852–1930
**De Salle Rubens in het Louvre-
museum, inrichting van
Gaston Redon**
(detail)
1904
Olieverf op doek
H. 200; B. 300 cm
≥ 1978 (permanent bruikleen
van Fine Arts Museums of
San Francisco)
DP

p. 20
Auguste Léon
1857–1942
**De Salle des États, huidige zaal
van de Mona Lisa,
5 september 1921**
(detail)
Autochrom
H. 9; B. 12 cm
Boulogne-Billancourt,
Musée Albert-Kahn,
coll. Archives de la Planète

Het schrift

- p. 63
Voltaire, *Dictionnaire philosophique*, ed. Raymond Naves en Olivier Ferret, Parijs, Classiques Garnier, 2008, eerste uitg. 1764, p. 96.
- p. 64
Tablet
(detail)
Susa, huidig Iran
Ca. 2250 v.C.
Klei
H. 16; B. 15; D. 2,5 cm
∞ 1906–1908
DAO
- p. 65
Lamp genaamd Ma'tuq ibn Mahfuz ibn Ma'tuq ibn al-Buzuri al-Baghdadi
(detail)
Damascus, Syrië
Ca. 1294
Geblazen glas, geëmailleerde en vergulde decoratie
H. 26,7; Diam. 24,6 cm
∞ 1973 (legaat André Maggiar)
DAI
- p. 66
De evangelist Mattheus schrift onder inspiratie van een engel
(detail)
Kathedraal van Chartres, Frankrijk
Ca. 1230
Kalksteen
H. 64,5; B. 50; D. 15 cm
∞ 1905
DS
- p. 67
Zittende schrijver
(detail)
Saqqara, Memphis, Egypte
Ca. 2620–2500 v.C.
Beschilderde kalksteen, Egyptisch albast, rotskristal, koper
H. 53,7; B. 44; D. 35 cm
∞ 1854
DAE

De mens centraal

- p. 111
Aimé Césaire, redevoering uitgesproken in Dakar, 6 april 1966, bij de opening van het Festival des Arts nègres.
- p. 112
Beeld van Sepa
(detail)
Egypte
Ca. 2700–2620 v.C.
Beschilderde kalksteen
H. 165,5; B. 40; D. 55 cm
∞ 1837
DAE
- p. 113
Hera van Samos
(detail)
Tempel van de godin Hera in Samos, Griekenland
Ca. 570–560 v.C.
Marmmer
H. 192; B. 58; D. 38 cm
∞ 1881
DAGER
- p. 114
Monumentaal hoofd, Moai
(detail)
Paaseilanden, Chili
11de–15de eeuw
Steen en andesiet van de vulkaan Rano Raraku
H. 170; B. 100; D. 90 cm
MQB-JC
- p. 115
Sculptuur, Te tino aitu
(detail)
Eiland Nukuoro, Micronesië, Oceanië
Eind 18de eeuw
Hout
H. 35; B. 10,2; D. 7 cm
∞ Gift van Georges Henri Rivière
MQB-JC
- Kruisbestuiving**
- p. 141
Jean-Marie Gustave Le Clézio, in *Les musées sont des mondes*, tent. cat. (Parijs, Musée du Louvre, 5 november 2011–6 februari 2012), Marie-Laure Bernadac (dir.), Parijs, Gallimard / Éditions du Louvre, 2011.
- p. 142
Schrijn van lapis lazuli
(detail)
Steen uit Italië (?), montuur gemaakt in Parijs, Frankrijk, 1670
Lapis lazuli, geëmailleerd goud, vermeil
H. 41,5; B. 37,5; D. 18,5 cm
∞ 1796 (voorm. koninkl. coll.)
DOA
- p. 143
Indisch kalebasschaal
(detail)
Kalebass uit Indië, montuur gemaakt in Duitsland in 1585–1615
Kalebass, vermeil, amethyst, bloedjaspis, topaas en grenaat (montuur)
H. 13,5; B. 21; D. 16 cm
∞ 1796 (voorm. koninkl. coll.)
DOA
- p. 144
Frankrijk, ca. 1840
Koffer versierd met 49 intaglio's
(detail)
Gegraveerd en verguld metaal, carneool, jaspis, agaat, amethyst, chrysopraas
H. 15,7; B. 19,5; D. 13,2 cm
∞ 1881 (legaat Élise Dosne-Thiers)
DOA

- p. 145
Pierre Mangot
16de eeuw
Koffer
(detail)
1532–1533
Hout, paarlemoer, vermeil en edelstenen
H. 28,3; B. 40,8; D. 27,3 cm
∞ 2000
DOA
- Machten**
- p. 203
Voltaire, *Essai sur les mœurs et l'esprit des nations*, 1756, geciteerd door Émile Littré onder het lemma 'Macht' in zijn woordenboek.
- p. 204
Constantinopel, huidig Istanbul, Turkije
Vijfdelig paneel van een diptiek: de triumferende keizer (Justinianus?)
(detail)
Byzantium
Ca. 525–550
Elpenbeen
H. 34,2; B. 26,8; D. 2,8 cm
∞ 1899 (voorm. coll. Barberini)
DOA
- p. 205
Hyacinthe Rigaud
1659–1743
Lodewijk XIV
(detail)
1701
Olieverf op doek
H. 277; B. 194 cm
∞ 1793 (voorm. koninkl. coll., coll. Lodewijk XIV)
DP
- p. 206
Sculptuur Trrou Körrou, bekend als De blauwe man
(detail)
Sanakas, eiland Malo, Vanuatu
Begin 19de eeuw
Sculptuur van merbau, gegraveerd, blauwe (blauwsel), witte, groene en rode pigmenten
H. 300; B. 35; D. 34 cm
∞ Gift van Gabriel Gomichon des Granges, 1935, meegekomen met La Korrigane
MQB-JC
- p. 207
Maurice-Quentin de La Tour
1704–1788
Portret ten voeten uit van markiezin de Pompadour
(detail)
Ca. 1752–1755
Pastel en hoogfels in gouache op blauw papier
H. 177,5; B. 131 cm
∞ 1803
DAG

Schoonheden

p. 259
Baudelaire, 'La Beauté',
Les Fleurs du Mal, Parijs,
Gallimard, 1972, collectie Blanche.

p. 260

Kop van de Kaufmann-Aphrodite
(detail)

Tralles, huidig Turkije
Ca. 150–130 v.C.

Marmer

H. 34; B. 22; D. 33 cm

≥ 1951

DAGER

p. 261

Antropomorfe kop

(detail)

Nigeria

Ca. eind 15de eeuw–

begin 16de eeuw

Koperlegering

H. 21; B. 15,5; D. 13,5 cm

≥ Voorm. coll. van het Musée

des arts d'Afrique et d'Océanie,

gift van de coll. Barbier-Mueller

MQB-JC

p. 262

Beeld van Touy

(detail)

Egypte

Ca. 1390–1352 v.C.

Hout

H. 33,4; B. 8,3; D. 17 cm

≥ 1895

DAE

p. 263

Tiziano Vecellio,

bekend als Titiaan

Ca. 1488/1490–1576

Vrouw met een spiegel

(detail)

1525–1550

Olieverf op doek

H. 49; B. 49 cm

≥ 1793 (voorm. koninkl. coll.,

coll. Lodewijk XIV)

DP

Hemel

p. 293

Émile Littré, *Dictionnaire*

de la langue française, Parijs,

Librairie Hachette et Cie,

1873–1877, lemma 'Hemel'.

p. 294

Johannes Vermeer

1632–1675

De astronoom

(detail)

1668

Olieverf op doek

H. 51; B. 45 cm

≥ 1982 (schenking)

DP

p. 295

Yunus ibn al-Husayn al-Asturlabi

12de eeuw

Hemelbol

(detail)

Isfahan (?), Iran

1144

Gegoten messing, gegraveerde

en met zilver ingelegde decoratie

H. 27; Diam. 21,6 cm

≥ 1985 (schenking)

DAI

p. 296

Michel Anguier

1612–1686

Hercules helpt Atlas

de hemelbol te torsen

(detail)

1668

Terracotta

H. 130; B. 58; D. 60 cm

≥ 1873/1889 (voorm. coll.

van de Académie royale de

peinture et de sculpture)

DS

p. 297

Albrecht Dürer

1471–1528

Kaart van de hemelbol:

het noordelijk halfrond

(detail)

1515

Houtgravure gehoogd

met aquarelverf en goud

H. 45,6; B. 43 cm

≥ 1935 (gift van Edmond

de Rothschild)

DAG

Natuur

p. 307

Colette, *Claudine en ménage*,

Parijs, Mercure de France, 1902.

p. 308

Eugène Delacroix

1798–1863

Bloemperk met roze hortensia's,

blauwachtige scilla's en rode

anemonen

(detail)

1849

Aquarelverf over grafietschets

op papier

H. 18,7; B. 29,6 cm

≥ 1918 (voorm. coll. Edgar Degas)

DAG

p. 309

Paneel met twee grote

bloemenvazen. Rand met

rankversieringen met bloemen

en getande bladeren

(detail)

Damascus, Syrië (?)

Ca. 1560–1600

Keramiek, decoratie geschilderd

op engobe onder transparant

glazuur

H. 187; B. 120; D. 4 cm

≥ 1890

DAI

p. 310

Toegescreven aan Pierre Legros

1629–1714

De lente

(detail)

Park van het kasteel

van Saint-Cloud

Ca. 1685–1700

Marmer

H. 265; B. 100; D. 70 cm

≥ 1872

DS

p. 311

Nicolas Poussin

1594–1665

De zomer of Ruth en Boaz

(detail)

Ca. 1660–1664

Olieverf op doek

H. 118; B. 160 cm

≥ 1793 (voorm. coll. Lodewijk XIV)

DP

p. 312–313

De piramide van het Louvre,
ontworpen door leoh Ming Pei,
in het midden van de cour
Napoléon met in de achtergrond
de Denonvleugel

De vertaling van alle citaten werd
bezorgd door de uitgever.

Musée du Louvre

Laurence des Cars
Voorzitter-directrice

Kim Pham
Algemeen bestuurder

Francis Steinbock
Adjunct-algemeen bestuurder

Aline François-Colin
Directrice Tentoonstellingen en Publicaties

Valérie Coudin
Adjunct-directrice Publicaties

Violaine Bouvet-Lanselle
Hoofd van de dienst Publicaties

Hélène Vassal
Directrice Ondersteuning van de collecties

Sybille Clochet
Hoofd van de dienst Documentatie-, Beeld- en Vertaaltechnologie

Maureen Huault-Gavaudo
Hoofd van de afdeling Beeld

Tekst

Dominique de Font-Réaulx
Hoofdconservator, speciaal adviseur van de voorzitter-directrice van het Louvre

Kleurenlitho's Fotimprim,
Parijs, Frankrijk.

Dit boek is gezet in Baskerville
(ANRT, 2017–2018)
en LL Unica 77 (Lineto, 2019).

(originele editie)
© Réunion des musées nationaux –
Grand Palais, 2023
254–256, rue de Bercy
75012 Paris

© Louvre Éditions, 2023
Musée du Louvre
75058 Paris Cedex 01

<https://www.louvre.fr>

Wettelijk depot: mei 2024

GrandPalaisRmnÉditions

Sophie Laporte
Directrice van de Publicaties en de Kunstateliers

Claire Bonnevie
Hoofd van de afdeling Boek

Enzo Dizarn
Redactiemanager

Hugues Charreyron
Productieverantwoordelijke

Marianne Lemarignier
Verantwoordelijke beeldredactie

Philippe Couton
Documentalist van het foto-agentschap van GrandPalaisRmn

Paper! Tiger! (Aurélien Farina)
en Malou Messien
Grafisch ontwerp

Hannibal

Projectcoördinatie
Stephanie Van den Bosch

Vertaling
Irene Smets
Dirk Vandemeulebroecke
Robrecht Vandemeulebroecke

Eindredactie
Jan Vangansbeke

Vormgeving
Johan Jacobs

Druk
Graphius, Gent, België

Uitgever
Gautier Platteau

(Nederlandstalige editie)
ISBN 978 94 6494 117 3
D/2024/11922/27
NUR 644

© Hannibal Books, 2024
www.hannibalbooks.be

HANNIBAL

BOOKS

Alle rechten voorbehouden.
Niets van deze uitgave mag worden vervaelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever heeft geprobeerd voor alle teksten, foto's en afbeeldingen de wettelijke voorschriften inzake copyright toe te passen. Wie meent nog rechten te kunnen laten gelden, wordt verzocht zich tot de uitgever te richten.